

11. Савельева О. О. Телевизионная реклама и телевизионный контент / О. О. Савельева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.hse.ru/pubs/share/direct/document/113201612

Шайгородский Ю. Ж. *Политическое мышление как фактор регулирования политической жизни*

Статья посвящена анализу процесса формирования политического мышления как формы общественного познания и результата социального влияния. Исследуются особенности современного политического мышления как фактора регулирования политической жизни в Украине.

Ключевые слова: общественно-политические трансформации, политическое мышление, политическая культура, стратегия общественного развития.

Shaygorodsky Y. *Political Thinking As A Factor Regulation Of Political Life*

The article is devoted to the analysis of the process of forming political thinking as a form of social cognition and the result of social influence. Features of modern political thinking as a factor of regulation of political life in Ukraine are investigated.

Keywords: socio-political transformations, political thinking, political culture, strategy of social development.

УДК 323.21(09)(438.41)

Бортнікова А. В.

КОНТЕМПОРАЛЬНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ВОЛИНІ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА

Здійснено аналіз теоретико-методологічних засад вивчення середньовічної історії, розкрито окремі аспекти методології пізнання школи «Анналів», типології періодів історії Ф. Броделя, історіософії Р. Козеллека. З'ясовано соціальну природу і правову основу органів міського самоврядування в середньовічній Європі, соціально-економічні й суспільно-політичні умови запровадження магдебурзького права на Волині в XV – 60-ті рр. XVI ст. Розкрито структуру та принципи діяльності міських урядів (магістратів) Луцька, Володимира й Ковеля. Здійснено порівняння відповідності основних принципів організації та діяльності інститутів міського самоврядування на магдебурзькому праві у волинських містах у пізньому середньовіччі й на сучасному етапі їх розвитку.

Ключові слова: середньовіччя, феодалізм, Волинська земля, Велике князівство Литовське, місто, міське самоврядування, магдебурзьке право, вїт, радці, лавники.

Постановка проблеми. Як відомо, без знання минулого важко, а то й неможливо поставити правильний «діагноз нашого часу» і накреслити магістральні шляхи поступу у напрямі досконалого суспільства. Латинське прислів'я: «*Omnia mutantur, nihil interit* – Усе змінюється, ніщо не зникає», влучно викриває природу суспільно-політичних явищ і процесів. Попри очевидні зміни, що відбуваються на кожному етапі суспільного розвитку, органічний зв'язок минулого з сьогоденням зберігається. Він може набувати ознак наслідування, розвитку чи, навіть, заперечення. Але залишки минулого завжди можна знайти в подіях і формах суспільної організації соціуму, у поведінці його членів, традиціях тощо на будь-якому відтинку його існування.

Правомірність цього твердження спирається на знання, отримані за допомогою перевірених часом методів пізнання: історичного, діалектичного, компаративного, контемпорального, крестемпорального тощо, які дозволяють не лише перекинути «місток» від минулого до наших днів, а й знайти відповіді з багатьох питань сьогодення. На особливу увагу заслуговує контемпоральний спосіб пізнання, який надає можливість простежити причинно-логічний, соціально-економічний, суспільно-політичний, ментальний та інші види

зв'язків між історичними подіями, що розтягнулися у часі, оскільки передбачає їх аналіз у контексті тогочасних історичних реалій. Водночас він застерігає від деяких помилок, зокрема від «осучаснення» історії, приписування неіснуючих властивостей явищам і процесам минулого.

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних засад вивчення середньовічної історії, зокрема форм і практик організації міського самоврядування на засадах магдебурзького права в містах Волині до часу утворення Речі Посполитої.

Стан дослідження. Узагальнення теоретичних засад місцевого самоврядування, його місця в історії невіддільно від змісту історичного процесу, який активно досліджували такі визнані фахівці як М. Блок, Ф. Бродель, Ж. Ле Гоф, Р. Козеллек, Л. Февр та ін. Окремі аспекти соціально-економічного становища волинських міст, їх управління на магдебурзькому праві наприкінці 80 – на початку 90-х рр. ХХ ст. висвітлено в працях відомих польських дослідників Ю. Бардаха, М. Богуцької, С. Курася, Ю. Охмянського, Г. Самсоновича та ін. Значний внесок у розробку та обґрунтування концептуальних засад місцевого самоврядування здійснили також вітчизняні історики різних поколінь, зокрема В. Антонович, М. Грушевський, В. Отамановський, М. Ковальський, П. Сас, Н. Білоус та ін.

Виклад основного матеріалу. На середину XI – кінець XV ст. припадає період розквіту феодальних відносин, масового зростання міст, розвитку товарно-грошових відносин тощо. У політичному житті більшості регіонів Західної Європи після періоду феодальної роздробленості формуються централізовані держави у вигляді феодальних монархій. Їх характеризують наявність станового представництва із тенденцією до посилення центральної влади й активізації станів, насамперед міського. У Східній Європі загалом і на українських землях зокрема, ці процеси йдуть із значним запізненням.

Свого часу Е. Фромм писав, що важливо знати, як багато елементів сучасності присутнє у пізньому середньовіччі та як багато елементів середньовіччя зберігається в сучасному суспільстві. Проте теоретичне усвідомлення їх наступності обертається спробами применшення фундаментального характеру відмінностей між середньовічним і сучасним суспільством. Подібні спроби, що виправдовуються вимогами наукової об'єктивності й точності, на практиці «призводять до перетворення науки про суспільство в скопище численних фактів, що перешкоджає розумінню структури суспільства і тенденцій його розвитку» [Цит за: 1, с. 30].

Зауваження відомого вченого вочевидь містить критику позитивістського підходу у вивченні історії і постулює методологію прибічників школи «Анналів», які в межах «соціальної історії», прагнули розглядати тривалі часові послідовності. «Сьогодні і поруч із традиційною оповіддю, – писав Ф. Бродель, – існує такий собі кон'юнктурний ... «речитатив», що бачить минуле покрайням на великі відрізки: десятки, двадцятки або й п'ятдесятки років. Високо над цим речитативом розташовується історія ще з більшою амплітудою коливань, сторічною; історія тривалої і дуже тривалої часової протяжності» [Цит. за: 2, с. 397]. Аналогічної думки дотримувався й німецький історик Р. Козеллек, який вважав, що крок за межі іманентного тлумачення документальних джерел є тим більш нагальним, якщо історик відсторонюється від так званої історії подій, щоб сфокусувати свій погляд на триваліших у часі процесах, структурах чи етапах [3, с. 210].

Зміщення акцентів у вивченні історії, об'єктом і предметом якої стають значні проміжки часу, неминуче потребувало і потребує залучення фахівців інших суспільствознавчих наук – соціологів, економістів, політологів тощо. Тобто, історія «експліцитно звертається до інших наук про людину» [2, с. 395]. Вивчення середньовіччя або, за іншим виміром феодалізму, політичною наукою є правомірним і виправданим у тому сенсі, що відкриття цієї епохи є першим кроком на шляху до моделі «історично іманентної класифікації історичних подій, в основу якої не було б покладено особистісні, природні чи міфічні чинники» [4, с. 351].

Середньовічна Європа «подарувала» людській цивілізації незрівнянний досвід організації міського самоврядування на засадах магдебурзького права. Цей досвід важливий

для нас, як мінімум у двох аспектах, по-перше, як необхідний і логічний етап вивчення генези виникнення й розвитку сучасної західної демократії, оскільки саме міста стали її «колискою», «локомотивом» теж. По-друге, вивчення історичного досвіду функціонування міського самоврядування є потрібним для поповнення емпіричного багажу знань і теоретичних узагальнень сьогодні, зокрема у ході реалізації «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», що схвалена урядом 1 квітня 2014 р. [5].

Вивчення історії перебуває у полі тяжіння двох тенденцій: чим далі від нас подія, тим реальніше небезпека втрати дослідником її справжнього змісту і, відповідно, викривлення тогочасної дійсності. Проте, час виступає і «спільником» дослідника, оскільки тривале існування певних структур, процесів, форм або явищ сприяє їх виявленню для наступного наукового аналізу (за принципом: «велике бачиться на відстані»).

У цьому контексті значний науковий інтерес викликає методологічний підхід, що його запровадив Ф. Бродель. Учений розрізняє «історію подій», тобто фактичний рівень з дуже коротким часовим ритмом змін, та її протилежність – «структурну історію», що означає лінію поступових епохальних історичних змін, які Ф. Бродель називав поняттям «кон'юнктурна історія», тобто середньостроковий ритм циклічних фаз, в яких певні структурні конфігурації ідей, економічних і соціальних зв'язків повторюються, хоча і в різних часових контекстах. Зміни на рівні подій і на рівні циклів спричиняють довгострокові структурні зміни «тривалої перспективи», які часто можна розпізнати, лише коли минуть століття [Цит. за: 6, с. 279].

Пошук загальних тенденцій, структурних (інституційних) змін і процесів, які є визначальними для того часу і які зберегли для нас свою пізнавальну цінність або практичну значимість є, напевно, одним із головних завдань, що доводиться вирішувати під час дослідження минулого. На справедливе твердження Р. Козеллека, існують структури історичного досвіду, які після своєї чіткої об'єктивізації не зникають, а продовжують жити навіть у цілковито інших умовах сучасної практики здійснення влади або уявлень про право: «їм притаманна певна прогностична сила, зумовлена метаісторичною тривалістю в часі, сила, що в будь-який момент часу може використовуватися в політичних розкладах майбутнього розвитку» [4, с. 246]. Однією із таких «структур», витоки якої слід шукати в західноєвропейському середньовіччі, є міське самоврядування, що засвідчило сталість свого існування і вагомість впливу на сучасні процеси організації державного й суспільного життя.

Вивчення суспільно-політичних процесів і явищ доби феодалізму передбачає врахування його специфіки, яка полягала у відсутності чіткого поділу на незалежні сфери життєдіяльності суспільства: економічну, політичну, державну, приватну, культурно-духовну і, навіть, військову. Визначальною рисою тогочасних суспільно-політичних відносин було поєднання власності й політичної влади. Фактично такий стан зберігався до часів Великої французької революції. На зауваження вчених, лише з розвитком світової торгівлі та появою національних економічних систем з'явилася можливість автономного визначення економіки як самостійної сфери в одному ряду із державою, суспільством, культурою або релігією. Лише відтоді і в історичній науці з'являється можливість здійснити аналітичне розмежування між системою політичного панування, соціальним устроєм та економічною структурою, що недоступно тим, хто жив у феодальному суспільстві [4, с. 350].

В умовах феодальної роздробленості політична влада зосереджувалася в руках великих земельних власників – князів, панів, баронів, герцогів, графів часто лише номінально об'єднаних слабкою владою монарха. На цьому етапі формується важлива особливість політичної структури феодального суспільства: поділ політичної влади на владу в центрі (на рівні загальнодержавної або територіальної влади князя) і на місцях – в особі землевласника. Згодом ця структура ускладнюється унаслідок виникнення автономних міст, що діяли на засадах магдебурзького права.

В структурі феодального суспільства місто грає особливу роль, оскільки саме місто стало вирішальним чинником його еволюції. Привілеї і вольності, набуті

західноєвропейськими, а згодом й іншими містами Центральної та Східної Європи, створили їх жителям статус особливого стану – міщан і бюргерства, до складу якого входили представники непривілейованих груп населення: ремісники, дрібні торговці, урядовці, купецтво, господарські слуги тощо, які все голосніше заявляли про свої права. Політичне визнання новонародженого «третього» стану, сприяло виробленню в суспільстві нової системи цінностей, де права людини не визначалися виключно її спадковою належністю до привілейованих станів. Міста, які добилися самоврядування, реалізували принципи колективної виборної влади на протигагу авторитарному й ієрархічному світу духовних і світських феодалів.

Виникнення і розвиток міст у Великому князівстві Литовському (ВКЛ) органічно пов'язані з процесом суспільного поділу праці, відокремленням промислово-торговельної діяльності від сільськогосподарської. Щоправда середньовічне місто не могло існувати без своїх городів, пасовиськ, сіножатей, лісів і полів. У волинських містах чимала частина населення займалась сільським господарством. За спостереженням вітчизняних вчених, українським містам заняття землеробством було властиве більшою мірою, ніж багатим містам економічно сильніших країн [7, с. 163].

Упродовж XV–XVI ст. міста ВКЛ переживали складний процес, пов'язаний із заміною старовинного руського звичаєвого права на магдебурзьке. Зокрема, поширення магдебурзького права на українських землях тривало понад два століття: починаючи з XV ст. до середини XVII ст. його отримали близько 96 поселень, що складало половину їх загальної кількості [8, с. 161]. Ступінь поширення магдебурзького права на життя місцевої громади значною мірою залежала від статусу міст, оскільки у ВКЛ за правовим положенням міста і містечка поділялися на великокнязівські (державні), приватновласницькі та церковні. Саме великі міста, такі як Вільно, Кам'янець, Київ, Львів, Кременець, Луцьк та інші, дістали широке самоврядування.

Правовий імунітет, що його надавало містам магдебурзьке право, не виключав їх повністю з-під впливу центральних й регіональних владних інституцій. Так, шляхту і духовенство, як привілейовані стани, було звільнено від сплати постійних податків, натомість їх тягар лягав на плечі непривілейованих станів – міщанства і селянства. У правовому відношенні міщан волинських міст було підпорядковано різним системам права: земському (великокнязівському), патримоніальному (князів, панів, зем'ян-шляхти), магдебурзькому (міському) тощо. Права, що дарувалися магдебурзькими привілеями окремим суб'єктам, не були однаковими. Ця різноманітність ґрунтувалася на старовині, звичаях, на «ласці», «милості», яку господар дарував конкретному місту [9, с. 330]. Норми магдебурзького права закріплювали юрисдикцію та свободи жителів міста, їхнє право на самоврядування. Вони регулювали соціально-економічні й суспільно-правові відносини, порядок суду та судочинства, визначали заходи кримінального покарання, регламентували внутрішню статутну діяльність купецьких корпорацій, ремісницьких цехів і торгівлю.

Розповсюдження магдебурзького права у волинських містах слід розглядати у контексті їх інкорпорації в політико-правову систему ВКЛ, а також геостратегічних і політичних чинників, що мали місце упродовж XIV–XVI ст. – боротьби за Волинь і Поділля між ВКЛ і Польським королівством. На Волині початок поширення цього права пов'язують із наданням привілею Луцькій землі 1432 р. У контексті внутрішньополітичної боротьби й пошуку соціальної опори в середовищі заможних верств Волині прийняття привілею 1432 р. виглядає досить логічним. Польський король Владислав Ягайло зрівняв права князів, бояр, воїнів, шляхтичів та інших жителів Луцької землі з правами, якими користувалися прелати, барони і шляхта Польського Королівства, а мешканцям Луцької землі жалував магдебурзьке право, яке поширювалося насамперед на міщан заможного походження [10, с. 1].

Мають рацію зауваження відомого польського медієвіста Ю. Бардаха про те, що не завжди існуюче магдебурзьке право, особливо у XV ст., приживалося, як це відбулося в Луцьку 1432 р., де воно занепало «унаслідок опору господарських урядників». У результаті його надання неодноразово повторювалося [11, с. 89]. 1497 р. великий князь литовський

Олександр пожалував Луцьку новий привілей на магдебурзьке право, яке охоплювало вже всіх міщан міста. Згідно з цим документом місто й замок перетворилися на дві юридично самостійні одиниці: частина міського населення – міщани вилучалася з-під влади намісників/старост і переходили під юрисдикцію міської влади – міського уряду (магістрату) на чолі з війтом; в містах, що таких привілеїв не мали, – урядувала ратуша. В умовах дії магдебурзького права верховний правитель визначив порядок міського управління, статус і доходи війта, виборність чиновників, організацію міського суду.

Однією із важливих проблем у дослідженні історії міського управління на Волині є з'ясування ролі інституту війтівства в структурах органів влади, що діяли на засадах магдебурзького права. Ефективність роботи міського уряду значною мірою визначали обсяг прав і функціональних обов'язків цього урядника, ступінь його залежності від центральної влади ВКЛ, характер відносин із членами міського уряду та громадою міста загалом. З'ясування особливостей діяльності війтів потребує розгляду широкого кола питань, серед яких умови отримання війтівства, обсяги надходжень від війтівства, участь війта у формуванні міського уряду, організація суду тощо.

Війт (*advocatus*) був свого роду сполученою ланкою між міською громадою й державою. Сутність війтівської влади полягала у вищому керівництві та праві суду над членами міської общини. Головний обов'язок війта полягав у контролі за порядком, що мав сприяти примноженню міської і державної скарбниці, зокрема за рахунок збирання податків і зборів. Війт відповідав за систему місцевого самоврядування, у тому числі й у сфері організації суду, готовності міста та його жителів до виконання повинностей і господарських робіт, обов'язкових в масштабах ВКЛ. У його підпорядкуванні перебував відповідний адміністративний апарат до якого входив війтівський писар і слуги. Обсяги війтівств, якому належало нерухоме – міське і земське майно, залежали від правосуб'єктності міста (державне, приватне), величини міста та його передмість, соціального складу населення, кількісних та якісних характеристик юридик, що знаходилися на території міста, складу війтівських маєтностей та ін. Загалом, можна говорити про інститут війтівства, оскільки людина, яка обіймала уряд війта, уособлювала сукупність прав та обов'язків, що забезпечували життєдіяльність міста, а також належних до війтівства земельних угідь і маєтків, які знаходилися за межами міста.

Крім великого матеріального статку, в руках луцьких війтів у середині XVI ст. зосереджено багато владних повноважень. Цьому сприяли норми права і практика суміщення посад. Характерною у цьому аспекті є постать Івана Яцковича Борзобогатого Красенського. Так, він у різні часи разом з урядом війта обіймав уряди митника (цельника), ключника, городничого і мостівничого. Володимирський війт Федько Луд також був і володимирським митником.

У здійсненні місцевої влади вочевидь простежується і така шкідлива практика, як непотизм, оскільки для виконання обов'язків, пов'язаних із управлінням війтівством Борзобогатий залучав численну родину, зокрема синів та племінників, причому їм віддавав найприбутковіші уряди. Так, племінникові Івана Яцковича Івану Олехновичу Борзобогатому доручено виконувати обов'язки цельника, тобто відповідального за збирання мит [12, s. 453]. Яскравим підтвердженням зазначеної тези – наслідування володимирського війтівства родиною Лудовичів: Іваном, Федьком Івановичем, Іваном Федьковичем та Максимом Івановичем.

Другою особою після війта був лентвійт. Він зберігав міську печатку і, відповідно, без його затвердження не обходився жоден міський акт. Лентвійт, як заступник війта, мав дотримуватися лише норм, дозволених привілеями, зокрема щодо стягування мита з луцьких міщан та прибулих до міста купців і гостей. За відсутності війта лентвійт головував в міській раді й судовій колегії.

Міський уряд формувався через процедуру виборів, працював під керівництвом війта і складався із ради і лави. Так, в Луцьку рада (радецький уряд) складалася із чотирьох радців (*consules*) на чолі з бурмистрами (*proconsul*), які обиралися із числа радників і щоквартально

керував цією колегією. За привілеєм Олександра 1497 р., право обрання половини складу радців належало війтові. Якщо поточні справи й управління містом здійснювала рада, то судова влада у кримінальних справах належала лаві. Лава (лавничий суд) складався із семи лавників (присяжних) на чолі з війтом, а тому цей суд ще називався війтівсько-лавницький. За відсутності війта судову колегію очолював лентвійт.

Уряд Володимира також складався із чотирьох новообраних радців, один з яких виконував функції бурмиистра, одного радці «старої ради», дванадцяти лавників і міського писаря. Однак число радців не всюди і не завжди було однаковим. Наприклад, у Кам'янці, їх кількість коливалася між 9 і 11 [13, с. 526].

За привілеєм на магдебурзьке право Ковелю 1518 р. міщани щорічно обирали на посади бурмистрів і радців вісім осіб. Обраних представляли ковельському старості або його намісникові. Староста затверджував на уряди чотирьох радців із числа обраних, а одного із цих чотирьох радців призначав на посаду бурмиистра. Новообрані особи під час вступу на посаду приводилися до присяги на загальних зборах міщан. Обраний бурмиистр лише впродовж місяця мав право на управління міським урядом, після чого поступався місцем старшому із радців, а цей останній, передавав керування урядом наступному радцеві. Такий порядок тривав упродовж року до нових виборів [10, с. 112-113].

Свідченням розвитку органів міського самоврядування, що діяло на засадах магдебурзького права та зростання його суспільної ваги, стало закріплення правового статусу міських урядників-міщан на рівні державного законодавства в Статутах ВКЛ 1529 і 1566 рр.: відповідно «радні» і «бурмиистри» міщанського походження за своїм правовим становищем прирівнювалися до шляхти. Статут 1529 р. відрізняє пересічного міщанина й міщанина «радного», ставлячи останнього у більш привілейоване становище по відношенню до першого: «А якщо міщанин був би радним і побив шляхтича, тоді ... має сплатити дванадцять рублів грошів, а руки не втрачає» (розд. III, арт. 14) [14]. Тобто у даному випадку, член міського уряду за своїми правами прирівнювався до шляхтича. Аналогічна норма зафіксована й у Статуті ВКЛ 1566 р. Щоправда там ця норма стосувалася бурмиистрів: «Естли бы который мещанин у бурмиистровстве шляхтича забил або ранил; тогды мает навезати так, яко вышей описано (має сплатити дванадцять рублів грошів – А. Б.). Нижли естли бы бурмиистром на тот час не был, кгды шляхтича, ранил; мает руку тратить» (розд. XI, арт. 15) [15].

Магдебурзьке право у волинських містах, попри його історичні обмеження, сприяло розвитку органів місцевого самоврядування, наближеного до його сучасного розуміння. Найбільш виразно історичний зв'язок між ними простежується через основні принципи діяльності цих інститутів (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця відповідності основних принципів здійснення місцевого самоврядування

Принципи	Міські уряди волинських міст на засадах магдебурзького права	Сучасні органи місцевого самоврядування у Волинській області
	Відповідність	
Становості	Повна	Не відповідає
Поєднання власності і влади	Часткова	Не відповідає
Корпоративізму	Повністю	Не відповідає
Поєднання функцій адміністрації та суду	Повністю	Не відповідає
Народовладдя	Часткова	Значною мірою

Законності	Часткова	Значною мірою
Гласності	Часткова	Повна
Колегіальності	Часткова	Повна
Субсидіарності	Часткова	Значною мірою
Поєднання місцевих і державних інтересів	Частково	Значною мірою
Залежності від центральних органів влади	Значною мірою	Значною мірою (з тенденцією до послаблення)
Виборності	Часткова	Повністю
Правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених законом	Часткова	Повністю
Підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб	Часткова	Повністю (з врахуванням суб'єктивного чинника)
Державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування	Значною мірою	Повністю
Судового захисту прав місцевого самоврядування	Значною мірою	Повністю

Висновки. Отже, із поширенням магдебурзького права волинські міста не вилучалися цілком зі сфери компетенції центральних і регіональних органів влади. Увага держави до інституту міського самоврядування, що діяв на засадах магдебурзького права, і самого міщанства, як окремого стану і суб'єкта права, зростала. Це засвідчують привілеї великих литовських князів міщанам, регламентація прав міщан в Статутах ВКЛ. Водночас за обсягом своїх прав міщани значно поступалися представникам панівних станів – князям і шляхті.

Аналіз принципів організації та діяльності місцевого самоврядування волинських міст за часів існування ВКЛ дозволяє зробити висновки про те, що їх значна кількість зберегла свою практичну значимість й ці принципи покладено в основу діяльності органів місцевого самоврядування на сучасному етапі українського державотворення. Деякі з них, зокрема принципи становості, поєднання власності і влади, поєднання адміністрації і суду, корпоративізму, у силу їх історичної обмеженості перестали відповідати потребам часу й втратили своє функціональне призначення. Водночас деякі явища у цій царині суспільних відносин в осучасненому вигляді продовжують існувати. Йдеться, насамперед про корупцію, непотизм і патримоніальний характер відносин між окремими суб'єктами суспільно-політичних відносин.

Використана література:

1. Салмин А. М. Современная демократия: генезис, структура, культурные конфликты. Опыт Франции в сравнительной ретроспективе [Текст] / А. М. Салмин. – М. : Наука, 1992. – 333 с.
2. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей : панорама новітньої науки / пер. з фр. В. Шовкун [Текст] / Жаклін Рюс. – К. : Основи, 1998. – 669 с.
3. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу [Текст] / Рейнгард Козеллек; пер. з нім. – К. : ДУХ і Літера, 2005. – 380 с.
4. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії [Текст] / Рейнгард Козеллек; пер. з нім. – К. : ДУХ і ЛІТЕРА, 2006. – 436 с.

5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
6. Латигіна Н. А. Демократія: реалії утопії : монографія [Текст] / Н. А. Латигіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 400 с.
7. Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. [Текст] / О. С. Компан. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 388 с.
8. Заяць А. Є. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття [Текст] / А. Є. Заяць. – Львів : Добра справа, 2003. – 205 с.
9. Довнар-Запольский М. В. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах [Текст] / М. В. Довнар-Запольский. – Киев : Тип. Император. ун-та св. Владимира, 1901. – Т. I. – 807 с.
10. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. V. – Т. 1 : Акты о городах (1432–1798). – Киев. : Университет. тип., 1869. – 636 с.
11. Bardach J. Ustrój miast na prawie magdeburgskim w Wielkiem Księstwie Litewskiem do połowy XVII wieku // Bardach J. O dawnej i niedawnej Litwie [Text] / J. Bardach. – Poznań, 1988. – S. 72–119.
12. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie [Text] / Wydanie przez V. Gorczaka. – Т. III: 1432–1534. – Lwów, 1890. – 556 s.
13. Владимирский-Буданов М. Ф. Немецкое право в Польше и Литве [Текст] / М. Ф. Владимирский-Буданов // ЖМНП. – 1868. – Ч. СXXXIX. – С. 467-554.
14. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. 1 : Статут Великого князівства Литовського 1529 року [Текст] / за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. – Одеса : Юрид. л-ра, 2002. – 464 с.
15. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. 2 : Статут Великого князівства Литовського 1566 року [Текст] / за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. – Одеса : Юрид. л-ра, 2003. – 558 с.

Бортникова А. В. *Контемпоральное измерение исследования органов городского самоуправления на Волини в условиях введения магдебургского права*

Проведено анализ теоретико-методологических основ изучения средневековой истории, раскрыто отдельные аспекты методологии познания школы «Анналов», типологии периодов истории Ф. Броделя, историософии Р. Коззелека. Определена социальная природа и правовая основа органов местного самоуправления в средневековой Европе, социально-экономические и общественно-политические условия введения магдебургского права на Волины в XV – 60-е гг. XVI в. Раскрыта структура и принципы деятельности городских урядов (магистратов) Луцка, Владимира и Ковеля. Проведен анализ соответствия основных принципов организации и деятельности институтов городского самоуправления на магдебургском праве в волыньских городах в позднем средневековье и на современном этапе их развития.

Ключевые слова: средневековье, феодализм, Волыньская земля, Великое княжество Литовское, город, городское самоуправление, магдебургское право, войт, радци, лавники.

Bortnikova A. *Contemporary Study of the City Self-Governmental Organizations in Volyn' in Terms of the Implementation of Magdeburgian Law*

The analysis of the theoretical and methodological principles of the medieval history study has been carried out, some aspects of the methodology of knowledge of the «Annals» school, the typology of the periods of the history of F. Braudel, the historiography R. Kozeleck have been revealed. The social nature and legal basis of the bodies of municipal self-government in medieval Europe, socio-economic and socio-political conditions for the introduction of the Magdeburg Law

in Volyn' in the 15 th and sixties years of the 16 th. century have been clarified. The structure and principles of the city governments (magistrates) of Lutsk, Volodymyr and Kovel' have been revealed. The comparison of the main principles of organization and activity of municipal institutions on the Magdeburg Law in Volyn' cities in the late Middle Ages and at the present stage of their development have been carried out.

Keywords: Middle Ages, feudalism, Volyn land, Great Duchy of Lithuania, city, self-government, the Magdeburg law, Vogt, advices, scabini.

УДК 341.222:321.013

Коцан Р. І.

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ ТА ЇХ МІСЦЕ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Представлено і узагальнено сутність поняття «державний кордон». Розкрито поняття і термін кордонної проблематики, а саме: кордон, прикордоння, територія, регіон, регіоналізм, територіальний устрій держави, прикордонні території, транскордонні регіони тощо. Наголошено на багатозначності та багатогранності поняття «кордон». Сфокусовано увагу до кордону політичним виміром, що має виразний територіальний аспект, тобто розглянуто систему державних, адміністративних, політичних, етнічних та інших кордонів. Кордони у даній статті розглянуто з погляду їх впливу на міждержавні відносини, політичний процес та розвиток прикордоння, а також з погляду їх формування та функціонування і впливу на це державних інститутів та політичних процесів. Наголошено на сучасній тенденції переосмислення ролі кордону і прикордонних просторів, що відбувається в контексті кордону як чинника політичного процесу і зростання ролі політичного простору.

Ключові слова: кордон державний кордон, територія, регіон, прикордоння, політичний процес, державні інституції.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний політичний розвиток та політичні процеси у світовому просторі в умовах посилення глобалізації вимагають поглибленого осмислення тих явищ, які відбуваються на кордонах та у прикордонних територіях. Проблематика кордонів є міждисциплінарною, і занурюється у сферу не тільки політології, а й політичної географії, міжнародного права, історії, культурології, етнології. Проблематика кордонів може розглядатися і досліджуватись у різких часових вимірах: ретроспективі, в сучасному зрізі та перспективі. Важливим є осмислення просторово-часових відносин у величезному хронологічному діапазоні, на мінливих державних стиках, у конфліктних середовищах. Значення кордону неможливо зрозуміти без аналізу його ролі у міжнародних взаємодіях, міждержавних відносинах, у формуванні політичного середовища, формування центр–периферійних відносин, без аналізу значення кордону в суспільній свідомості, самоідентифікації людини з територіями різного рангу, без простеження крос – культурної, етнічної та іншого роду взаємодії. З іншого боку, формування та функціонування кордону неможливо зрозуміти у розриві з історичними і політичними подіями, міждержавними відносинами, без врахування участі у цьому процесі державних інститутів.

Аналіз досліджень проблеми. Поняттями «кордон», «межа», «границя» користуються філософи, геополітики, політологи, історики, географи, соціологи, а також представники інших наук. дослідження кордонної проблематики, започатковане в античні часи, продовжується і сьогодні та є надзвичайно актуальним. Серед численного масиву праць, які мають значення для сучасного вивчення ролі кордонів, відмітимо таких авторів, як Ю. Лотман [13], М. Бахтін [1], Я. Веременич [3], П. Бурдьє [2], Д. Горін [4], М. Герцфельд [21], К. Шлегель, С. Трохимчук [18], С. Коен, Б. Родоман [17], В. Колосов [8, 9], О. Шаблій [19], М. Фуше, Ф. Моро-Дефарж. Наукові пошуки у сфері кордонної проблематики привели до формування лімології (науки про кордони), складовою якої є лімополітологія або